

THORÉN & LINDSKOG

UWE TIMM

I skuggan av min bror

Am Beispiel meines Bruders

Att bli upplyft – skratt, jubel och en sprudlande glädje – denna känsla följer minnet av en händelse, en bild, den första jag har, med den börjar för mig vetskapen om mig själv, minnet: Från trädgården kommer jag in i köket, där de vuxna står, min mor, min far, min syster. De står där och ser på mig. Säkert sa de något som jag inte längre minns, kanske: Titta, eller så frågade de något: Ser du nåt? Och säkert tittade de bort mot det vita skåpet, senare berättade de för mig att det hade varit ett städskap. Där ovanför skåpet, den bilden har etsat sig fast, ser man hår, blondt hår. Där bakom har någon gömt sig – och så kommer han fram, min bror, och han lyfter mig, högt upp i luften. Hans ansikte minns jag inte längre, inte heller vad han hade på sig, troligtvis en uniform, men själva episoden är alldeles tydlig: Alla tittar på mig, jag upptäcker det blonda håret bakom skåpet och så denna känsla att bli upplyft – att sväva.

Det är mitt enda minne av min bror som var 16 år äldre än jag och som några månader senare, i slutet av september, sårades svårt i Ukraina.

30.9.1943

Kära pappa

Tyvärr sårades jag svårt den 19 jag fick ett pansarskott genom båda benen som dom nu har amputerat på mig. Det högra benet har dom amputerat under knät och det vänstra benet amputerades vid låret speciellt stora smärtor har jag inte längre trösta mamma allt går över om ett par veckor är jag i Tyskland då kann du besöke mej jag var inte våghalsig

Nu måste jag sluta

Hälsningar till dig och mamma, Uwe och alla

Din Kurdel

Han dog klockan åtta på kvällen den 16.10.1943 på fältlasarett 623.

Frånvarande och ändå närvarande följde han mig genom hela min barndom, i mors sorg, i fars tvivel, i antydningar som gjordes mellan mina föräldrar. Man berättade om honom, det var små, alltid liknande episoder som beskrev honom som modig och anständig. Också när man inte pratade om honom, var han ständigt närvarande, mer närvarande än andra döda, i berättelser, foton och i fars jämförelser, som även gällde mig, *sladdbarnet*.

Flera gånger har jag försökt att skriva om min bror. Men det har alltid stannat vid försök. Jag läste breven han hade skickat som fältpost och dagboken som

han skrev under tjänstgöringen i Ryssland. Ett litet häfte i ljusbruna pärmar med påskriften *Notiser*.

Jag ville jämföra min brors anteckningar med krigsdagboken från hans division, *SS-Totenkopfdivisionen*, för att på så sätt få reda på saker mer exakt och sånt som sträckte sig bortom hans nyckelord. Men varje gång jag läste hans brev eller hans dagbok avslutade jag läsningen rätt snart igen.

Ängsligt ryggade jag tillbaka, en känsla jag minns från barndomen och en berättelse, sagan om riddar Blåskägg. På kvällarna läste min mor bröderna Grimms sagor för mig, många av dem flera gånger, även sagan om riddar Blåskägg, men på den ville jag aldrig höra slutet. Så kusligt var det när Blåskäggs fru ville ta sig in i det låsta rummet när han givit sig av och trots att han hade förbjudit det. På det stället bad jag alltid mor att sluta läsa. Först åratal senare, jag var redan vuxen, läste jag sagan till slut.

Då låste hon upp och öppnade dörren och mot henne strömmade blod, överallt hängde döda kvinnor på väggarna, några var bara skelett. Hon ryggade tillbaka så häftigt att dörren åter slog igen, och nyckeln flög ur nyckelhålet och hamnade i blodet. Kvickt böjde hon sig efter nyckeln och försökte torka av blodet, men det var förgäves, när hon torkade av det på ena sidan, började det åter sippra fram på andra sidan.

Ett annat skäl var min mor. Så länge hon levde var det inte möjligt för mig att skriva om min bror. Jag skulle då bara ha vetat i förväg vad hon skulle ha svarat på mina frågor. Låt de döda vila i frid. Först när också min syster hade dött, den sista som hade känt honom, var jag fri att skriva om honom, och fri betyder att jag kunde ställa alla frågor, att jag inte behövde ta hänsyn till något eller någon.

Då och då drömmer jag om min bror. Oftast är det bara drömsekvenser, ett par bilder, händelser, ord. Men en dröm har etsat sig fast.

Någon vill tränga sig in i lägenheten. En gestalt står utanför dörren, mörk, lortig, lerig. Jag försöker trycka igen dörren. Gestalten som inte har något ansikte försöker tvinga sig in. Med all min kraft pressar jag mig mot dörren, tränger tillbaka denne man utan ansikte som jag vet är min bror. Till slut lyckas jag trycka igen dörren och låsa den. Men håller till min förskräckelse en grov, söndersliten jacka i handen.

Min bror och jag.

I andra drömmar har han samma ansikte som på fotona. Bara på ett enda foto har han uniform. Av far finns det många bilder som visar honom med och utan stålhjälm, med fältmössa, i tjänste- och permissionsuniform, med pistol och med flygvapnets dolk. Av min bror i uniform finns det bara denna

enda bild som visar honom vid en uppställning på kaserngården med ett gevär i handen. På den bilden syns han bara på avstånd och så otydligt att bara min mor kunde hävda att hon kände igen honom på en gång.

Jag har ett foto av honom, där han är civilklädd, sedan jag skriver om honom står det i bokhyllan, troligtvis är det taget vid tiden då han anmälde sig frivilligt till Waffen-SS: Taget lite underifrån visar det hans ansikte, smalt, slätt, och den raka rynkan, som man ser en antydning till mellan ögonbrynen, ger honom en eftertänksam och sträng uppsyn. Det blonda håret har vänsterbena.

En historia som min mor ofta berättade var den om när han skulle anmäla sig som frivillig till Waffen-SS, och gick vilse. Hon berättade den så, som om det som sedan kom hade gått att undvika. En historia som jag fick höra så tidigt och så ofta att jag ser allt framför mig som om jag hade varit med själv.

1942, i december, en ovanligt kall dag, sent på eftermiddagen åkte han ut till Ochsenzoll, där SS-kasernerna låg. Vägarna var igensnöade. Det fanns inga skyltar som visade vägen och i skymningen hade han gått vilse, men hade ändå gått förbi de sista husen och i riktning mot kasernerna, deras läge hade han memorerat med hjälp av en karta.

Inte en människa syntes till. Han fortsätter att gå rakt ut på landet. Himlen är molnfri och endast över sänkor och bäckar ligger tunna dimslöjor. Månen har precis gått upp över en dunge. Min bror är redan på väg att vända om när han ser en man. En mörk gestalt som står vid vägkanten och blickar ut över de snöprydda fälten i riktning mot månen.

Ett ögonblick tvekar min bror för att mannen står där som fastvuxen, inte heller rör han sig när stegen kommer närmare, steg som knastrar i snön och som han måste ha hört. Min bror frågar honom om han vet vägen till SS-kasernen. Under ett rätt långt ögonblick reagerar inte mannen, som om han inte har hört något, så vänder han sig långsamt om och säger: Titta. Månen skrattar. Och när min bror frågar efter vägen till kasernen igen, säger mannen att han ska följa honom och tar också täten, skyndar på, sträcker ut på stegen, han går, utan att vända sig om, genom natten och utan att stanna. Det har blivit sent och mönstringsstället har stängt för länge sedan. Min bror frågar om vägen till järnvägsstationen, men mannen går utan att svara förbi mörka bondgårdar, förbi ladugårdar, där kornas hesa råmanden hörs. Under skorna spricker isen i hjulspåren. Efter ett tag frågar min bror om de verkligen är på rätt väg. Mannen stannar upp, vänder sig om och säger: Ja. Vi går till månen, titta, månen skrattar, den skrattar för att de döda ligger så stela.

På kvällen när han kommer hem berättar min bror hur han under ett ögonblick greps av rädsla och att han senare när han hade hittat tillbaka till stationen hade träffat två poliser som letade efter en däre som hade rymt från anstalten i Alsterdorf.

Och sedan?

Nästa dag åkte han iväg tidigt i ottan, hittade kasernen och mönstringskontoret och blev uttagen på en gång: 1,85 lång, blond, blåögd. Så blev han pansarpionjär i *SS-Totenkopfdivisionen*. 18 år var han.

Divisionen ansågs vara en elitenhet bland SS-divisionerna precis som divisionerna *Das Reich* och Adolf Hitlers livgarde, *Leibstandarte Adolf Hitler*. *Totenkopfdivisionen* bildas 1939 och basen utgjordes av vaktstyrkan i koncentrationslägret Dachau. Som särskilt tecken bar soldaterna inte bara dödsfallen på mössan som i andra förband utan även på uniformens krage.

Det märkliga med den pojken var att han ibland bara försvann i lägenheten. Och inte för att han var rädd för någon bestraffning, han försvann *bara så där*, helt utan orsak. Plötsligt gick det inte att hitta honom. Och lika plötsligt var han där igen. Mor frågade var han hade varit. Men han berättade det aldrig.

Det var på den tiden då han var rätt klen. Doktor Morthorst hade ställt diagnosen blodbrist och

hjärtflimmer. Under denna tid gick det inte att få min bror att gå ut och leka. Han lämnade inte lägenheten, han gick inte heller ned till affären som gick att nå från lägenheten via en trappa, inte heller till verkstaden som far kallade *ateljé*. Han försvann i den överskådliga lägenheten som hade fyra rum och kök, en toalett och en klädkammare. Mor gick bara ut ur rummet och kom tillbaka efter en liten stund. Men han var inte längre där. Hon ropade på honom, tittade under bordet, i skåpen. Han fanns ingenstans. Det var som om han hade gått upp i rök. Det var hans hemlighet. Det enda konstiga med den pojken.

Senare, långt senare, berättade mor att hon, när fönstren skulle målas, hade lagt märke till podesten av trä – lägenheten låg på en halv trappa – som skulle föreställa en fönsterbänk. Denna podest kunde man ta loss och bakom den låg en slangbella, en ficklampa, häften och böcker om vilda djur, lejon, tigrar, antiloper. Vad böckerna hette kom hon inte längre ihåg, min mor. Där inne måste han suttit och läst. Han smyglyssnade, hörde stegen, rösterna, mors, fars och var osynlig.

När mor hittade gömstället var min bror redan i det militära. En enda gång hade han kommit på besök efter det men då hade hon glömt att fråga honom.

Blek, nästan *genomskinlig* ska han ha varit som barn. Och så kunde han försvinna och plötsligt

dyka upp igen, satt vid bordet som om ingenting hade hänt. På frågan, var han hade varit, svarade han bara, under golvet. Något som ju inte var helt osant. Hans uppträdande var märkligt, men mor frågade inte mera, spionerade inte på honom, berättade inget för far.

Han var väl ganska ängslig som barn, sa mor.

Han ljög inte. Han var anständig. Och framför allt, han var tapper redan som barn, sa far. *Den tappre pojken*. Så beskrevs han, också av avlägsna släktingar. Det var ord som vägde tungt, och det gjorde dem säkert för honom också.

Anteckningarna i hans dagbok börjar på våren 1943, den 14 februari, och slutar den 6.8.43, sex veckor innan han sårades, tio veckor innan han dog. Inte en enda dag är utelämnad. Sedan, plötsligt, tar de slut. Varför? Vad hände den 7 augusti? Efter den dagen finns det bara en enda odaterad anteckning, men mer om den senare.

14 feb.

Vi väntar på att insatsen ska börja. I alarmberedskap sedan ½ 10.

15 feb.

Faran över, väntan.

Så fortsätter det, dag efter dag. Sedan är det *väntan* igen, sedan *den gamla vanliga visan* eller *uppställning*.

25 feb.

Vi går till angrepp mot en kulle. Ryssen drar sig tillbaka. På natten beskjuts landningsbanan.

26 feb.

Elddop. Ryssen i storlek av 1 bataljon slås tillbaka. Natten i ställning vid kulsprutan utan vinterkläder.

27 feb.

Terrängen kammars igenom. Mycket byte! sedan går det framåt igen.

28 feb.

1 dags vila, stor lusjakt, fortsätter till Onelda.

Detta var ett av de ställen där jag förr stannade upp, tvekade att fortsätta läsningen. Kunde inte lusjakt också betyda något helt annat, inte bara avlusning av uniformerna? Å andra sidan skulle det då inte stå *1 dags vila*. Men så detta: *Mycket byte!*

Vad gömmer sig bakom det? Vapen? Varför detta utropstecken som man annars ser så sällan i hans anteckningar?

14 mars

Flygplan. Ivan går till angrepp. Min jättetunga bytes kulspruta på hjul skjuter så mycket jag kan knappt hålla sprutan, några träffar

15 mars

Vi rycker fram mot Charkov små rester av ryssar.

16 mars

I Charkov

17 mars

lugn dag

18 mars

ständiga flyganfall från ryssarna 1 bomb i vår förläggning 3 sårade. Min kulspruta på hjul skjuter inte jag tar min kulspruta MG42 och tömmer 40 H skott kont. eld

Så fortsätter det, korta anteckningar, med blyerts, i en skakig skrift, kanske skriven på en lastbil, på ett logement, före en ny insats, dag efter dag: *vapenvård, regn och slask, utbildning kulspruta skarp-skytte, exercis eldkastare 42.*

21 mars

Donets

Brohuvud över Donets. 75 m bort röker Ivan cigaretter, krubb för min kulspruta.

Det var där, på det stället – när jag kom dit drogs mina ögon formligen dit, högst uppe på en vänstersida – jag slutade läsa, och stoppade undan häftet. Och först med mitt beslut, att skriva om min bror, och alltså även om mig själv, att tillåta minnena, var jag fri att gå till botten med *det som stod skrivet* där.

Krubb för min kulspruta: en rysk soldat, kanske i hans egen ålder. En ung man som precis hade tänt en cigarett – dragit första blosset, blåst ut röken,

denna njutning före nästa bloss samtidigt som röken stiger upp från den glödande cigaretten. Vad kan han ha tänkt på? På avlösningen som snart borde komma? På te, lite bröd, på sin flickvän, sin mor, sin far? Ett rökmoln spred sig i detta fuktiga och våta landskap, snörester, smältvatten hade samlats i skyttegraven, i pileträden spirade den första grönskan. På vad kan han ha tänkt, ryssen, han Ivan, i det där ögonblicket? *Krubb för min kulspruta.*

Vem var egentligen Karl-Heinz Timm, född 1924 i Hamburg, död 1943 på östfronten? Varför anmälde han sig frivilligt till Waffen-SS? Följ Uwe Timm när han utforskar gråzonerna mellan gott och ont i ett försök att förstå sin bror Karl-Heinz.

Uwe Timm är en av Tysklands mest lästa och älskade författare. Nu kommer hans omtalade *I skuggan av min bror* på svenska.

Mer om författaren och boken på omslagets insida och vår hemsida.

THORÉN & LINDSKOG

Tysk litteratur på svenska